



TÜRÜK

*Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*

2018, Yıl:6, Sayı:15

Geliş Tarihi: 02.11.2018

Kabul Tarihi: 26.11.2018

Sayfa: 235-246

ISSN: 2147-8872

SOVYET REJİMİNİN II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİ KIRGIZ EDEBİYATINA VE ÖSKÖN DANİKEYEV'İN HİKÂYELERİNE ETKİSİ

Emrah Altıok*

Özet

Hayatın içinden bir olayı aramak yerine, güzel bir düşünceyi aramak gerekir. Eğer güzel bir düşünce bulunursa, arkasından bir olayı getireceği bellidir. Öskön Danikeyev, hayatı doğru anlayan ve kalbiyle seven, onun en önemli anlamını net olarak ve dengeye koyarak bakabilen, hayatın doğasını bilen ve eserlerine yansıtan yazardır. Öskön Danikeyev, nesneleşen dünyada kendi oluşunu gerçekleştirmiş, geçmişini şimdileştirerek milletin sesine kulak vermiş, milli bilinci uyanık tutmaya çalışmıştır. Danikeyev, aydın bir bilinçle kendi değerlerinden uzaklaşan halka, anavatana olan sevgi ve milliyetçilik duygusunu katmıştır.

1941-1945'te Nazi Almanya'sı ile müttefikler ve Sovyetler Birliği arasındaki savaş Rusya'da ve Kırgızistan dâhil Eski Sovyetler Birliği'ne dâhil ülkelerde Büyük Vatan Savaşı olarak adlandırılmaktadır. Savaş döneminde yazar, şair, ressam ve oyuncular genellikle savaşla ilgili konulara odaklandılar. Kırgız yazarları da eserlerinde cephe ve cephe gerisindeki olayları yansıttılar. Savaştan sonraki on yıllık süreçte SSCB'deki değişim ve gerek idari gerekse refah seviyesinin yükselmesiyle birlikte eğitimde bilimde ve kültürde çok önemli başarılar elde edildi. Bu gelişme Kırgız kültüründe de önemli gelişmelere sahne oldu.

Bu çalışmada, Sovyet rejiminin Kırgız Edebiyatına ve Öskön Danikeyev'in öykülerine etkisi incelenmeye çalışılmıştır

Anahtar Sözcükler: Sovyet Rejimi, Kırgız Edebiyatı, Öskön Danikeyev, Hikâyeler

* Doktora Öğrencisi, Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, <https://orcid.org/0000-0001-6317-1059>, emrah_altiok@hotmail.com

SOVIET REGIME II. THE EFFECT OF THE WORLD WAR ON KYRGYZ LITERATURE AND THE STORY OF ÖSKÖN DANIKEYEV

Abstract

Instead of searching for an event in life, you need to look for a beautiful thought. If a beautiful thought is found, it is obvious that it will bring an event. Öskön Danikeyev is a writer who understands life and loves him with heart, who can see his most important meaning clearly and in balance, who knows the nature of life and reflects it in his works. Öskön Danikeyev realized his own existence in the objectified world, heed the voice of the nation by reviving the past and tried to keep the national consciousness awake. Danikeyev added the feeling of love and nationalism to the homeland, which moved away from its own values with an enlightened consciousness.

In 1941-1945 the war between Nazi Germany and the allies and the Soviet Union was called the Great Patriotic War in Russia and in the former Soviet Union, including Kyrgyzstan. During the war, writers, poets, painters and actors often focused on war-related issues. Kyrgyz writers also reflected the events behind the façade and the façade. During the decade after the war, the USSR and the rise in both administrative and welfare increased the number of achievements in science and culture. This development also witnessed important developments in Kyrgyz culture.

In this study, the effects of the Soviet regime on the Kyrgyz literature and the stories of Öskön Danikeyev have been studied.

Keywords: The Soviet Regime, Kyrgyz Literature, Öskön Danikeyev, Stories

Giriş: Sovyet Edebiyatının Kırgız Edebiyatına Etkileri

Sovyet Edebiyatı denilince akla ilk gelen Rus Edebiyatının etkisi ve baskısıdır. Orta Asya cumhuriyetleri yazılı edebiyata geçmeye çalışırken Rus Edebiyatı olgunluk dönemindeydi. Hem ekonomik hem politik hem de kültürel bağlılığın oluşmasından sonra edebiyatın da etkilenmemesi mümkün değildi. “Belli başlı önemli yazarlardan Gorki, Çehov, Gogol, Ehrenburg gibi yazarlardan taklit söz konusuydu. Özellikle Şolohov çok etkiliydi” (Naskali, 1994: 36). Önceleri dıştan etkileme şeklinde gelişen bu durum sonraları eğitimin oturmasıyla, genç sanatçı adaylarının Moskova, Leningrad gibi sanat merkezlerine gitmesiyle yeni bir boyut kazandı. Artık etki temelde oluyor, yapaylıktan uzak tabii bir olgu gibi algılanıyordu.

Ekim devrimi öncesi ve sonrasında yer yer baskı şeklinde değerlendirilebilecek bu etkileme hadisesi, sonraları tabiileşmişti. Romanda, hikâyede, şiirde, tiyatrodaki ve bilinen bütün sahalarda bu görülüyordu.

İkinci Dünya Savaşı Dönemi Kırgız Edebiyatı

Savaş yıllarında Kırgız Edebiyatının ele aldığı konular ve izlediği yol ve yöntemler bakımından köklü değişiklikler yaşanır. Cumhuriyet edebiyatçıları halkı elbirliğiyle vatan savunmasına çağırarak gazetelerde makale ve şiirler yazarlar. Savaş yıllarında Kırgız yazarların eserlerinin çoğu vatan savunması üzerine savaşta şehit düşen kahramanlara ithaf edilir. Anayurt savaşının cephesinde T. Ümötaliyev, U. Abdukaimov, R. Şükürbekov, C. Aşubayev, T. Şamşiyev, Ya Şiraza, N. Çekmenyev vd. yazarlar bizzat yer alırlar. C. Turusbekov, M. Elebayev ve K. Bayalınov, C. Bökönbayev cephe gerisinde fedakârca çalışır.

Savaş döneminde yazılan şiirlerde, bütün Sovyet halklarının edebiyatlarında olduğu gibi ana vatana duyulan sevgi, halkın geleceğine yönelik kaygılar, düşmana karşı duyulan nefret, ana yurdu koruma ve kollama, birlik ve beraberlik gibi duygu ve düşünceler hâkim olmuştur. Bu dönem şiirinde “ana vatan” diye bahsedilen topraklar, Kırgızistan’la birlikte bütün Sovyetler Birliği’dir.

Kırgızistan’ın cephede savaşan yazarları ve cephe gerisinde çalışan şairleri, zamanın ruhuna uygun, Sovyet halkının ruhandan fıskıran enternasyonalizmi ve yurtseverliği yansıtan eserleri, gönül ve ruhlarını ortaya koyarak yaratmışlardır.

İkinci Dünya Savaşı Sonrası Kırgız Edebiyatı

Savaş sonrası Kırgız Edebiyatı, bütün Sovyetler Birliği dünyasına tanınır. “Sovyet Yazarı” kitap evinde A. Tokombayev’in “Kırgızistan’ın Şairleri” (1936), “Sabah Buluşması” (1946) adlı kitapları, T. Ümötaliyev’in “Kırgızın Yüreği” (1947), N. Baytemirov’un “Aynı Sovhozda” (“Saltanat”, 1951), K. Bayalınov’un “Mutluluk” (1949), K. Cantöşev’in “Halkın Ozanı” (1952) adlı kitapları yayımlanır” (Akmataliev, 2007: 33). Kırgızistan Komünist Partisi (1946 ve 1952) Kongresinde Kırgız Edebiyatının oluşu ve gelişim süreci ele alınır. Yaratıcı toplulukların çalışmalarının çok yavaş geliştiği, Sovyet okuyucularının yüksek taleplerini karşılayan şimdiki zaman eserlerinin azlığına işaret edilir.

Savaştan sonra boş arazi ve ham toprakları işletme, yeni otlakları, çölleri yeşertme, ekim sahalalarını artırmaya yönelik tema ve tasvirler Kırgız edebiyatında yaygınlaşır. Savaştan sonra Kırgız edebiyatı, yapılanma ve iç dinamiklerini oluşturmada sıkıntılar çekmesine rağmen Sovyet Edebiyatı içerisinde başarılı bir şekilde gelişme gösterir. Bu dönemde Kırgız yazarlar tarafından genç edebiyatın tarih sahnesinde yeni sayfalar açan eserler yaratılmıştır.

“1953’te “Leninçil Caş” dergisinin sayfalarında şairlerden A. Tokombayev ve T. Ümötaliyev, eleştirmenlerden U. Cakişev ve A. Saliyev’in katıldığı, sanatsal yetenek ve beceriler üzerine tartışmalar yapılır. Söz konusu tartışmaların ana teması eskiye karşı yenilikçi

akımlar ile ilgilidir. Bazı edebiyatçılar folklor geleneklerinin rolünü fazla önemserken, diğerleri ise profesyonel edebiyatın gelişmesi için onlara kayıtsız kalmışlardır. Çağdaş olumlu kahramanın kişiliğine dair çeşitli ilginç fikirler dile getirilir. (T. Sıdıkbekov “En Küçükler, En Gerekli”ler”). Bu tartışmaya Kırgızistan yazarlarının II. Kongresi de kaynaklık eder. (1954). N. Baytemirov’un “Azamat” hikâyesi, K. Malikov’un “Sevgi ve Arkadaşlık” poemi, A. Kuttubayev ve K. Malikov’un “Biz Evvelki Gibi Değiliz” piyesi yapı ve içerik açısından eleştiri oklarına hedef olur” (Mamıtbekov, 1987: 148-149). Kongre, millî edebiyatın 20 yıllık sürecini masaya yatırır; çağdaş kahraman, folklorik unsurların kullanımı gibi problemlere dikkat çekilir. Kongrede izlenen yol ve yöntemler, yeni ve eskinin sanat eserlerine yansıtılmasındaki biçim ve biçimsel yaklaşımlar, gerçek hayatı anlatmak yerine basmakalıp, hayali unsurların edebiyatta yer bulması gibi konular hararetli tartışmalar neticesinde yazarlar kahramanların iç dünyasını yansıtmaya daha çok dikkat etmeye başlar.

Savaş sonrası edebiyatta cephedeki ve cephe gerisindeki kahramanlık tasvir edilirken, 60’lı ve 70’li yıllarda edebiyatçılar zafer yolunda karşılaştıkları zorlukların üstesinden nasıl geldikleri, Sovyet harp esirlerinin yaşamlarını tasvir etmeye çalışırlar. Uzakbay Abdukaimov’un “Cephe” romanında savaşı tasvir ederken yeni farklı bir bakış açısı kendini gösterir. Anayurt savaşçısı romanda savaş günlerinin sıkıntılarını, Sovyet askerlerinin cesaret ve azmini gösterir. Romanda milleti, mesleği yaşı ayrı ayrı olan birçok kahraman vardır. Her şahıs tekrarlanmaz bir ferttir. Yazar analitik üslubu sayesinde karakterlerin tasvirindeki gerçekliği yakalar. Romanın en önemli problemlerinden biri Sovyet halkının manevî ve siyasî birliğidir. Rusların, Çeklerin, Kazakların, Kırgızların, Dunganların, Özbeklerin kardeşliği, yeni yaşam mücadelesindeki birliği K. Bayalınov’un “Kardeşlik (Kırg. “Boordoştor”) (1965) romanında yansır. Başkahraman Çek asıllı Rudolf’un tipinde yazar, Ekim inkılabına ömrünü adayan birçok ulusun insanların hayatını yansıtmaya çalışır.

Kırgız nesrinde A. Saspayev, A. Stamov, K. Aktamatov, M. Gaparov, S. Cetimişev, M. Murataliyev gibi yetenekli yazarları burada sıralayabiliriz. Aman Saspayev edebiyatta yaratıcılığını, yeteneğini ve ustalığını sergilediği “Kibritler”, “Bir Avuç Tuz”, “Çarşaf” adlı küçük hikâyeye etüdüleri ile başlar. “Dövüş” (1964) hikâyenin kahramanı Zakeş, C. Aytmatov’un Cemilesi gibi, kendi mutluluğu uğruna hak ve hukuku için savaşır, asırlarca süregelen geleneklere karşı çıkar. “Kırgız nesrinin başarılı gelişim süreci, Moskova yazarlar örgütünden bir grup temsilcilerin katıldığı genç yazarlar seminerinde (1965) kabul görür. Seminer C. Aytmatov’un yaratıcı başarılarının Kırgız nesrinin muvaffakiyetlerinin üzerine büyük bir etkide bulunduğunu belirtir” (Edilbayev, 1990: 187). Çağdaş edebiyatçıların nesrinin büyük kısmı otobiyografi tarzında olması ve savaş konusuna ithaf edilmesiyle fark edilir.

Cengiz Aytmatov 1952’de Japon çocuğun hayatını anlatan “Gazeteci Dzyudo” adlı hikâyesini yazar. Daha sonra “Aşım”, “Gece Sulaması”, “Rakipler”, “Zor Geçit” yayımlanır. İlk hikâyelerinde bile yazarın derin psikolojik çözümlemedeki ustalığı göze çarpar. “Yüz Yüze” hikâyesi C. Aytmatov’un yıldızını Kırgızistan’da parlatır. Seyde, İsmail gibi tipler,

personajlar edebî araçlar sayesinde yaratılır. Başta Seyde bütün halkın vazifesinin anlamını tek bir açıdan algılamaya çalışır. Kocasının cepheden kaçmasında bir suç görmez. Hainin iç dünyası sarıh şekilde açıldıkça Seyde'nin hayatı da ıstıraplı bir hal alır. Hikâyenin sonunda Seyde İsmail'in saklandığı mağarayı gösterir. Daha sonra "Cemile" hikâyesini, L. Aragon Fransızca'ya çevirdikten sonra bütün dünyaca tanınan hikâye 1958'de basılır. Kahraman'ın kuvvetli ve özgür karakteri hayat çizgisindeki değişikliklerle gün yüzüne çıkar. Yazar, ataerkil devrinden kalma gelenekler ve sıra dışı kadın tipini Kırgız Edebiyatına polemik yaratacak biçimde sokar. C. Aytmatov'un yenilikçiliği, Sovyet devrinde doğan Kırgız kadınının karakterindeki yeni özelliklere dikkat etmesindedir. Lirizm ve romantik coşkunluğu ile hikâye, sözlü nazım geleneklerinden farklı bir yön çizer. 1961'de çıkan "Dağ ve Kır Hikâyeleri" adlı kitabını "Selvi Boylum Al Yazmalım", "İlk Öğretmen", "Deve Gözü" hikâyeleri oluşturur. C. Aytmatov'un kahramanları emekçi insanlar: şoför, traktörcü, öğretmen, kolhozcu vd. sıradan insanlardır. Yazar onların iç güzelliğini, saf ve temiz duygularını, zengin bir anlatımla açıklar. "İlk Öğretmen" hikâyesi çocuklara ilk defa Lenin'i inkılabı anlatan genç komüniste ithaf edilir. O, bin bir zahmetle asırlarca karanlıkta yaşayan halkın çocukları için köyde bir okul açar. "Selvi Boylum Al Yazmalım" hikâyesini şoför İlyas ve yol işçi başçısı Baytemir'in hayatı oluşturur. Hikâye doğal bir şekilde gelişir, psikolojik olarak derin yapısı güçlüdür. C. Aytmatov'un kahramanlarının tutarlılığı hayat tecrübelerinde artar 1963'te "Dağ ve Kır Hikâyeleri" kitabına SSCB Lenin ödülü verilir.

70'li yıllarda tarih, devrim, ahlâk, töre ve savaş konusunda birçok hikâye yazılır (T. Kasimbekov'un "Mücadele Günlerinde", "Olgunluk", O. Orozbayev'in "Cehennem Köprüsü", K. Kaimov'un "Kış Motifleri", S. Beyşenaliyev'in "Ün (Şan) Denemesi", "Mirasçılar", S. Ömürbayev'in "Altın Yıldız", "Telegey", C. Mavlanov'un "Açık Gökyüzü", "Ömür", S. Abdıramanov'un. "Güzlazık", "Köylüler", A. Stamov'un "Yeni Akriba", "Çüy Hikâyeleri", İ. Mansurov'un "Beyaz Geyik" vd.). Isık-Köl'deki sıkıntılı kolektifleştirme sürecini genç yazar K. Akmatov'un "Devir" romanı konu edinir. Bu eserde halkların kardeşliği konusu, tarihte kesin değişme anlarındaki kuvvetli ve özgür şahısların hayatı tasvir edilir. Yazarların ve emekçi kolektiflerin ilişkileri sağlamlaşır" (İlim Basması, 1987: 71).

Öskön Danikeyev'in Hikâyelerinde Sovyet Rejiminin Etkileri

Öskön Danikeyev'in 1960. yıllardan itibaren bugüne kadarki yazarlık hayatında Kırgız edebiyatının gelişmesine katkıda bulunup edebi varlıklarıyla Kırgız edebiyatında kendi yerini bulan yazar olduğu edebiyatçılar tarafından belirtilmiştir. Söz konusu yıllarda uluslararası prestiji artmış, aynı şekilde eğitimde bilimde ve kültürde önemli başarılar elde edilmiştir. Öskön Danikeyev, çevredeki, insandaki, doğadaki, toplumdaki tüm güzel olayları eserlerinde yansıtmıştır. Eserlerine konu olarak savaş zamanındaki hayat, Büyük Çüy kanalının inşası, jeolojik araştırma partisinin gündelik işleri, alt geçidin kazılması gibi olaylar Öskön Danikeyev'in her zaman bakış açısındadır. Kısacası nasıl bir olay olur ise olsun her zaman onun bakış açısı insana, hayata, karaktere yönelik olmuştur. Hikâyelerinde yazarın Sovyet

rejiminin etkileri ile birlikte ortaya çıkan savaş ve sonrası hayat, eğitim, üretim gibi konular ele alınmıştır. Bu bölümde yazarın hikâyelerindeki Sovyet rejiminin etkileri incelenecektir.

Bakir

Yazarın ilk “Bakir” adlı eseri yayınlanır yayınlanmaz okuyucular tarafından beğenildi. Yazarın bu eseri yazıldığı dönem, Kırgız edebiyatında yeni bir bakış açısı ve geçmişteki yaşanan Sovyetler ile Almanların savaş dönemleri sonrası bir yükselme dönemiydi. Genç yazar eserinde sadece jeologun hayatıyla ilgili olayları anlatmazdan, o zamandaki bakış açısı ile geçmişin derslerine derin analiz yapmıştır. “Bakir” öyküsünde anlatmak istediği en önemli konu üretim konusudur. Çünkü bu dönemde savaştan çıkmış ve yoksulluk ile de mücadele eden halk için üretim ve eğitim birinci konulardır.

Öyküdeki olay temel olarak savaştan sonraki zamanda gençlerin hayatını ve ülkesinin gelişmesine gençlerin katkı sağlaması, eğitim görmeye çalışması vb. toplum için gerekli olan meseleleri yazar öyküsünde yansıtmaya çalışır. Öykünün ortaya çıktığı zamanda üretimi betimlemek çok önemliydi ve onu gerçekleştirmek için çok çalışırlardı. “*Bakir sabahtan akşama kadar maden ocağındadır. Yer altına inip kazma sistemlerini, taşıma usullerini iyice inceliyor ve kâğıda çizerek not alıyor. Dolayısıyla iyice incelemek için elinden geleni yapıyor.*” (H.B.: 12). Okumak, bir şeyler öğrenmek iyidir. “İnsan öğrenen, bilgi edinen değil, isteyen bir varlıktır ve istemenin içinde tezahür eden irade kendi dışında bir şeyin değil, kendi kendinin koşulu ve nedenidir”(Atayman, 2003: 57). Kırgızistan madeni ile zengindir. Bir taraftan baktığımızda ülke geleceği madenlerimizdedir. Ancak bu alanda uzmanlar yeterli değildir ve bunu yönetim de iyi bilir. Finanse etmek için kaynaklar ayrılmaktadır. Bunun hepsi Sovyet halkının iyi yaşaması ve geleceği için yapılmaktadır. Bunu herkes anlaması gerekir, elden geldiği kadar yardımda bulunmaları gerekir. Bu zamanın gerekçesidir. Tüm insanların beklentisi ve güveni gençlerin elindedir. Bakir’in de düşündükleri bunlardır. Onun madenci olması birisinin isteği ya da emri değil, yaradılışındandır, bir de zamanın talebidir.

Kızın Sırrı

“Kızın Sırrı” eserinde en önemli nokta insanın iç dünyasını yansıtabilmektir. Çok yönlü insan psikolojisini dikkatle araştırmak önceden bu kadar betimlenmemiştir. Eserde öksüz olarak büyüyen bundan dolayı amcasının evine gelerek yaşayıp orada madencilerin hayatıyla tanışan ve sonradan bu madencilik mesleğini seçen Camal adlı kızın hayatı anlatılır. “Kızın Sırrında” en önemli mesele önceden edebiyatta ele alınmayan madencilik konusunu anlatarak 60.yıllarda yaşayan insanların hayatını, onların psikolojisini, bakış açılarını ve insanlık niteliklerini açıklamaktır. Bu dönemde Kırgız halkı Sovyetlerin etkisi ile zorunlu savaşa girerek yoksulluk içinde yaşamışlardır. Bu yoksulluktan kurtulmanın en önemli yolu üretim ve madenciliktir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Kırgız halkında da yoksulluk ve hayat mücadelesi baş gösterdi. Yazar eserde bu yoksulluktan kurtulma yolunu çalışmakta bulur. “İnsanın kendi yaşama yolunu, hayatını güzelleştirmesi lazımdır. Hayatı güzelleştirmek şudur... Ona düzen vermek, iyileştirmektir. Ama bu kolay değildir. Onun için çalışmak, savaşmak gerekir. Anlayabiliyor musun, Camal? “Yaşamak demek, savaşmak demektir!”(H.K.S. :17). Hikâyede çalışmayı ve hayatta kalmayı savaşa benzetmiştir.

Söz konusu yıllarda üretim yanında eğitim konusu da en önemli konulardan biridir. Bu dönemde Rusça çok popüler olmuştur. Halk arasında Rusça öğrenmek ve Rusça konuşmak ayrıcalık sayılmıştır. “Düşüncemiz daima toplumsal durumumuza bağlı”(Lukacs, 1987: 157) olduğu için toplumun dilini bilmek ve anlamak gerekir. “Kızın Sırrı” eserinde Camal Rusça bilmediği için okulu bırakır. Çünkü onun köyde gördüğü eğitim ve özellikle Rusça bilmediğinden onun üniversitede okuması zorlaşır. Rusça bilmediğinden iki ay okuyup sonra okulu bırakır. Daha sonra Camal dil öğrenir ve eğitime önem verir. ” Azim bana yaklaşıyor oturdum. Ben yerimden hareket etmedim. Azim her zaman yaptığı gibi, genel olarak konuların hepsine baktı. Sonra acele etmeden bana anlatmaya başladı.” (H.K.S.: 34). Hikâyede bu dönemde Kırgız gençlerinin azim ve istekleri ile yeni bir gelişme olduğunu görebiliriz.

Kırmızı Kaya

“Kırmızı Kaya” öyküsü o dönemdeki eserlerin içerisinde kendi zamanı içinde güncel konulardan biri olan sanayi konusu anlatılır. Kolhozun at bakan kişisinin yolun kötü olduğundan dolayı kazaya uğrayan arabası, o arabada kendi ailesini kaybettiğini görmesi ona çok ağır gelir. Ancak eserde en önemli olarak Kambar’ın at bakma mesleğini bırakıp yol yapma işine gelmesi anlatılır. 1960. Yılları öyküleri araştıran “Çağdaş Rus Öykücülerini” adlı araştırmacılar, *Kırmızı Kaya* öyküsünü çok uluslu Sovyet edebiyatına ait olduğunu belirtir ve aşağıdaki gibi der: Kırgız edebiyatı da böyle başarılar kazanmakta geride kalmadı. Kırgız öykülerinde de tam şu “Kırmızı Kaya” ortaya çıktığı on yıl içerisinde kahramanların rolünü oluşturmada, Kırgız yazarları insanın özel hayatına bakarak moral, ahlaklılık, ruhi ahlakını inceleyip, onu kahramanın toplumsal veya bireysel hareketini anlatmada çok önemli olarak kullanmasıyla başarılar kazanır.

Savaş sonrası yaşama tutunmaya çalışan Kırgız halkının yeniden doğuşu ve varoluşu anlatılır. “Kırmızı Kaya” öyküsünde 1950.yıllardan 1970. yıllara kadarki zamanda Kırgızların yeniden yerleşme hayatını da yansıttığı hissedilir. Kambar’ın yeni hayata alışması, bazı çalışma yöntemlerini öğrenmesi de iyice incelenip anlatılır. Yani yazar bununla o zamanı da yansıtmaya çalışır. “Hepimiz diri olduğumuzda insanlık görevimizi yapmamız gerekir. Öyle ya böyle olmasını isteriz ama kaderimiz her şeye bağlı. Ondan başka nereye gidebilirsin? Onun için halkımla birlikte olayım.” (H.K.K: 9) Savaş sonrası insanların birlikte tutunmaya başlaması gerektiğini ve birlik ile sıkıntıların atlatılacağına değinmektedir.

1960 ile 1970’li yıllar SSCB’nin gerek idari gerekse ekonomik refah seviyesinin yükselmesi bakımından zirveye ulaştığı yıllar olarak kabul edilir. Kırgızların yaşamında da bu gelişme etkili bir şekilde görülmektedir. Yazıldığı dönem itibariyle “Kırmızı Kaya” öyküsünde de bu gelişmeleri görmek mevcuttur. Yolun kötü olması sonucu Kambar’ın ailesini kaybetmesi ve daha sonra yeni yol ve tünel yapımında çalışması bu gelişmelere örnek olarak verilebilir. ” *Onun için çalışıyordun, ama tünel de bitti, dediğin gibi iyi oldu. Bu dağda çok kazalar meydana gelmişti. Geçen yıl Eski- Kıya’da bir aile arabasıyla kaza yapmışlardı.*” (H.K.K.: 54). Kazada ailesini kaybeden Kambar için tünelin açılması milleti için yaptığı ve onu mutlu eden büyük bir olaydı.

Anne Şefkati

Bu hikâyesinde savaştan sonraki işçilerin hayatını ele almıştır. Savaş sonrası geçim sıkıntısı yaşayan ve savaşta sakat kalan Satımkul’un yaşam mücadelesini gözler önüne serer. “*Yeter artık Kaliman! Biz siz için, hepiniz için savaşa gitmiştik. Benim gibi milyonlarca insan gitmişti. Onların hepsi senin dediğin gibi yaparsa geriye ne kalır? Ya da burada savaşa gitmeyenler Kuday’ın kahrına mı uğramış? Savaş zamanında herkes acı çekmişti!*” (H.A.Ş.: 8). Başkişi Satımkul, savaş zamanında tüm insanların acı çektiğini ve zorlukları anlatır.

“Savaş, birçok hayatı sona erdirirken birçok hayatı da yüceltir” (Evole, 2003: 9). Savaş eserde Satımkul’un hayatını tamamen sona erdirmese de onun sakat kalmasına neden olmuştur. Sakat kalan kişi için hayatta kalmak demekde savaşmak demektir. Başkişinin sakat kalması onun eşiyle de mutsuz hayat sürmesine neden olmuştur. Kaliman isyan eder;” *Fayda getirdin mi? Kış boyu böyle çadırda yaşadık, en azından yeni elbise aldın mı bize? Nereye kadar dayanacağız? Söyle? Ben sensiz yalnız kaldığım günlerde bundan daha iyi hayat geçirmiştin. Evim sıcaktı, kıyafetlerim yeniydi* (H.A.Ş.: 9). Savaştan sakat dönen başkişi için esas savaş yeniden başlamıştı.

Kırgız halkının o dönemdeki sosyal hayatını yansıtan yazar, eserde işçilerin hayatı ve savaştan dönen kişilerin yaşadığı zorlukları anlatır. Almanya ile Sovyetler Birliği arasında olan savaşta insanların çektiği zorluğu ve savaştan sakat dönen kişilerin yaşadığı sorunları eleştirel üslup ile anlatır. Mutsuz olan aile ayrılır ve doğan çocuk gerçek anne sevgisini tadamaz. Daha sonra gerçek annesine kavuşsa da ondan bu sevgiyi alamaz. Savaş sadece cephede olan ve bittikten sonra orada kalan bir olay olmadığını bu eserden de anlamaktayız. “Toplumlar üzerinde yıkıcı etkiler meydana getirerek huzur alanlarını dağıtan ve yok eden savaş, bireylerin belleklerinde onarımı uzun yıllar sürecek tahribatlara neden olur” (Korkmaz-Didem, 2009: 200). Öyküde bu ağır tahribat savaşın yıkıcı gücüyle karşımıza çıkar.

Umudu Canlandırınlar

Hikâyenin kahramanı Isman savaşın bütün zorluklarını çekip memleketine gelir. Onun çektiği zorluğu tarif etmede, yani savaş konusunu betimlemede yazar diğer yazarlara oranla

farklılık gösterir. Savaşın izleri tüm yönüyle devam eder. İnsanın geçmişini hatırlamaya bile gücü yetmez. Öyküde Danikeyev, savaşın getirdiği üzüntü ve zorlukları insan hayatının büyüklüğüyle ele alır. En önemlisi hikâyede insan hayatının ve ruh dünyasının gizemi ele alınır.

Kırgız halkının o dönemdeki siyasal ve sosyal yaşamını yansıtan öykü, devrin portresini ortaya koyar. Almanya ve Rusya arasında yapılan ve milyonlarca insanın ölmesine ve sakat kalmasına sebep olan savaşı eleştirel üslupla ele alır. Savaştan dönen başkişi Isman'ın geçmişini unutmaması bunu gözler önüne seriyor. Başkişi Isman'a babasının ve dedesinin adını soran yaşlı adam aldığı cevap karşısında öfkelenir. *"Babasının ismini bilmeyen duruma kadar getiren... Kahır olası Hitler! Bu çocuğun ne günahı var, ahmak "* (H.U.C.: 2). Hikâyede başkişi Isman arkadaşının ölümünü ailesine bildirmek için köyüne gider. Böylece savaşın yıkıcı ve yok edici gücüne de değinir. Ruslar bu bakımdan Kırgızları, "savaş ve savaşın maddi hedefleri açısından vasıta" (Evole, 2003:9) olarak kullanır.

Savaştan dönen ve topluma yabancılaşan başkişi Isman kalabalık insanlar arasında kendini yalnız ve yabancı hisseder. *"İstasyonda insanlar çoğalmış. Arabaların sesi. Onu birisi bekliyormuş gibi. Isman yan taraflarına bakıyor. Akşam olduğu için bir az karanlık. Nereye gitsem? Kime sorsam? Çocukluğundan utangaç olan Isman ne yapacağını bilmeden ellerindeki poşeti tutarak duruyor..."* (H.U.C.: 2). Yabancılaşan birey için gelecek artık umutsuzdur. Hayatları ellerinden alınan ve yok olan bu insanlar özgürce yaşayamazlar. Adler'e göre; "özgürlüktür ki, güçlü insanlar çıkarır bağrından, baskı ise öldürür, yıkıma sürükler insanı" (Adler, 2002: 34) ve aynı şekilde savaş ile insanların yaşamı ellerinden alınır ya da yıkıma terk edilir.

Masum Düşünce (Hayal)

Çocuk karakterli, savaş zamanındaki; savaş meydanını ve savaşın yüzünden zorluk çeken ailenin hayatını anlatır. Hikâyeye savaşın gerçek yüzünü anlatır. "Masum Düşünce" öyküsü devrin portresini ortaya koyan bir eleştiri üslubuyla kaleme alınmıştır. Almanya ile Rusya arasında yapılan ve milyonlarca insanın hayatını kaybettiği savaşı ve savaş zamanındaki insanların hayatını eleştiren yazar, Kırgız halkının yaşadığı zorlukları, yaşam mücadelesini ve yetim kalan çocukları ele alır.

Savaşın getirdiği zorluklar ve yaşam mücadelesi yanında köylüler kuraklık ile de savaşıyorlardı. Savaşın getirdiği etki sonucu toprakta kuraklaşmıştı. Savaş döneminde toprağın çoraklaşıp kurduğundan, bereketinin gittiğinden söz ederken böylesi zamanlarda bir yıkım ve yitim alanları meydana geldiğine de temas etmiş olur. Mutluluğun ve huzurun yok edildiği bu alanlar sadece başkişi Akintay ve annesi gibi parçalanmış ailelerin değil, doğada yaşayan tüm canlıların doğrudan maruz kaldığı ve üzerinde yaşadığımız yer yuvarlağının dalga dalga her tarafına tesir eden felaket alanlarıdır. *"Üstelik o yıl bir başka yıl oldu. "Ah, bu savaşın kahri, - diyordu yaşlılar. – Uzun zamandır tıp eden bir damla yağmur yoktu."*

(H.M.D.: 2). Savaş zamanında yaşanan bu kuraklık sadece insanları değil doğa üzerinde yaşayan tüm canlıları da etkilemişti.

“Masum Düşünce” öyküsü her şeyden önce insani öze seslenen bir metindir. Yine en merkezde insan ve onun yaşam mücadelesi vardır. Yine toprak ve emek vardır. Savaşız bir dünya özlemi vardır. Yıkımların olmadığı, çocukların yetim kalmadığı ve yaşama hakkının elinden alınmadığı bir dünyanın hayali vardır. ” Dar anlamda Kırgız halkının geniş anlamda bütün Türk dünyası halkları üzerine Rusların oynadığı oyunları, yıktığı aileleri anımsatan hikâye acıya/gözyaşına alıştıran halkların içinde bulunduğu kaotik durumun açılmasıdır” (Söylemez-Azap, 2016: 248). Bir devrin panoramasını çizen hikâye, çocukların neden babasız kalmasının yanında savaşın zorluğunu ve savaş dönemindeki insanların mücadelesini de konu alır.

Çınar

Öykü, savaş zamanında çocukların ve kadınların yaşam mücadelesini konu alır. Savaş, yarattığı etki boyutu ve ortaya çıkardığı yaşam mücadelesi yanında öykünün en önemli konusudur. “Toplumlar üzerinde yıkıcı etkiler meydana getirerek huzur alanlarını dağıtan ve yok eden savaş, bireylerin belleklerinde onarımı uzun yıllar sürecektir tahribatlara neden olur” (Korkmaz-Didem, 2009: 200). Öyküde bu ağır tahribat öykünün başından sonuna kadar kendini savaşın getirdiği yıkıcı gücüyle gösterir. Başkişinin Mörkan adlı kahraman ile konuşmasında savaşın getirdiği zorluklar açıkça belirtiliyor. “*Onun annesi çoktan beri göz hastasıdır. İki yıldır babasından haber yok. Kardeşleri küçük. Sadece onları düşünmekten derslerinden de kaldı.*” (H.Ç.: 1). Mörkan adlı kahramanın babasının savaşta olduğu ve iki yıldır haber alınmadığı, annesinin kör olması nedeniyle de kahramanın derslerinde kalması savaşın izlerini açıkça anlatıyor.

Öyküde kişilerin savaştan önce dingin ve huzurlu halleri savaş çıkmasıyla birlikte bozulmaya ve çözülmeye başlar. Öykünün ana temelinde huzursuzluk hâkimdir ve bu huzursuzluğu ortaya çıkaran savaş, köylüyü maddi anlamda yıkıp yok etmenin yanında onların psikolojik yıkımlarına da zemin hazırlar. Köylüler önce eşlerinden ve çocuklarından ayrılmak zorunda kalmışlar. Savaş zamanında yaşam mücadelesi veren Acar annenin aldığı bu haber onu oğlundan ayırır. “*Kara kâğıdı bin kere okusa bile, orda yazılanlara inanmak istemiyor. Hayır, o diri! O gelecek, gelecek. Nasıl olsa da gelecek.*” (H.Ç.: 3). Oğlunun ölüm haberini alan Acar anne uzun süre kendine gelemez.

Savaş, insanlık tarihiyle başlayan ve yıkıcı bir etkiye sahip olan süreçtir. “Savaşın, toplumların ilkel dönemlerinde, aşağı ırkların yok edilmesiyle” (Şenel, 1993: 64) başlayan yıkım süreci günümüze kadar devam eden kaotik bir yıkım olarak varlığını devam ettirir. “Çınar” öyküsünde bir kez daha savaşın zorlukları ve geride kalan insanların çektiği sıkıntıları görmekteyiz. Diğer hikâyelerde olduğu gibi kendi milleti için savaşmayan Kırgız halkı Rus etkisi altında acılar çekmiş ve gözyaşı dökmüştür.

Küçük Komuzcu

Öyküde müzik, daha çok savaştan çıkmış bir milletin geçmişi unutarak geleneklerini devam ettirmesi yönüyle işlenir. Öyküde Kırgız halkını ruhsal anlamda rahatlatan komuz ve yaydığı ezgi, halkın geçmişi ile şimdi arasında köprü görevi görür. “Kendini gündelik kaygıların, korkuların boyutlarından arınmış olarak evrenselleşmiş, mutluluk kazanmış bir insan olarak duyan insan, estetik hazzın doyumuyla bambaşka bir ruh haline dönüşür” (Tunalı, 1998: 45). Müziğin verdiği estetik haz ile insan, yaşadığı psikolojik baskıları ve geçmiş kötü günleri unuttur.

Öyküde kolhoz başkanı başkışiye yardım etmeyerek başkışinin yaşatmak istediği geleneğin önünde engel olur. “*Hangi masalın başını söylüyorsun. Kendiniz de görüyorsunuz dedi.- Şarkı söyleme zamanı mı şimdi? ...*” (H.K.K.: 2). Yaşanılan savaş ve psikolojik baskıdan kurtulmak isteyen Kırgız halkı kültürüne önem vererek bu durumdan bir nebze de olsa kurtulur.

Sonuç

Kırgız edebiyatının gelişme gösterdiği yıllarda edebiyata giren Öskön Danikeyev de bu gelişmelere katkı sağladı. Öskön Danikeyev’in mesleği dağ-maden mühendisi olmasına rağmen dünyadaki, sanattan, müzikten ve edebiyattan yararlanarak ve hayranlık duyarak sahip olduğu bilgiyi kendi kültürüyle karşılaştırıp bakması, iç dünyasında gizlice saklanmış olan yeteneğinin açığa çıkmasına sebep oldu. Öskön Danikeyev hayatın gerçeklerini öykülerine taşır. Onun seçtiği konular hayal dışı konuların aksine gerçek yaşamdan seçtiği konulardır. Savaş sonrası dönemde yazmaya başlayan Öskön Danikeyev’in eserlerinde Sovyet rejiminin etkilerini görmek mümkündür.

Bu çalışmamızda Öskön Danikeyev’in sekiz hikâyesinde görülen Sovyet rejiminin etkileri ele alınıp örnekleriyle incelenmiştir. Yazarın eserlerini kaleme aldığı dönem göz önüne alındığında eserlerinde; eğitim-üretim, savaş ve cephe gerisindeki Kırgız halkının durumu, savaş sonrası yetim kalan çocuklar ve ailelerin durumu, insanların kendi milletinin olmayan savaşa giderek halkın yozlaştırılması gibi Sovyet rejiminin etkilerine rastlanmaktadır. Yazarın öykülerinde Sovyet etkisinin olumsuz yanlarının yanında olumlu yanlarına da rastlanılmaktadır. Eğitim-üretim gibi konulara önem verilerek Kırgız halkının gelişmesi amaçlanmıştır.

Kaynakça

ADLER Alfred, *Sosyal Duygunun Gelişiminde Bireysel Psikoloji*, Çev. Halis Özgü, Hayat Yayınları, İstanbul, 2002.

AKMATALİEV, Abdıldacan, *Azırkı Adabiyat, Tarih Cana Mezgil*, Bişkek, 2007.

- ALTHUSSER, Louis, *İdeoloji ve Devlet İdeolojisi Aygıtları*, Çev. Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003.
- ATAYMAN, Veysel, *Varolmanın Acısı Schopenhaur Felsefesine Giriş*, Donkişot Yayınları, İstanbul, 2003.
- EDİLBAYEV, K. *Kırgız Sovyet Edebiyatının Tarihi*, 2Cilt, Frunze, 1990.
- EVOLA Julius; Rene Guenon, *Savaş Metafiziği ve Sembolik Silahlar*, Çev. Atilla Ataman, Prof. Dr. Mustafa Tahralı, İsmail Taşpınar, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.
- Kırgız Sovyet Edebiyatının Tarihi, İlim Basması, Frunze, 1987.
- KORKMAZ, Ramazan; Nesibe Didem, Nakipler (2009), “Toprak Ana’da Mekân- İnsan İlişkisi”, *Cengiz Aytmatov*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- LUKACS, György, *Birey ve Toplum*, Çev. Veysel Atayman, Günebakan Yayınları, İstanbul, 1978.
- MAMITVEKOV, Z., *Kırgız Sovyet Cazma Edebiyatının Algakçı Saamalıkları*, Frunze, 1987.
- NASKALİ, Emine Gürsoy, Yirminci Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı, Türk Dili, Sayı:505, Ocak 1994.
- SÖYLEMEZ, Orhan-Samet Azap, *Türk Dünyası Edebiyatları Hikâye Çözümlemeleri*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016.
- ŞENEL Alaattin, *İrk ve İrkçilik Düşüncesi*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1993.
- TUNALI, İsmail, *Estetik*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1998.